

Medidas para a promoción da lingua propia na Universidade de Valencia

ALFONS ESTEVE I GÓMEZ

Director do Servizo de Política Lingüística da Universidade de Valencia

Antes de entrarmos a analizar as medidas que tomou ou pode tomar a Universidade de Valencia respecto da promoción da lingua propia, pode resultar interesante coñecermos algúns aspectos básicos tanto do País Valenciano como da propia Universidade.

O País Valenciano é, xeograficamente falando, unha estreita franxa litoral duns 23 295 km², é dicir, uns 6100 km² menos que Galicia: algo así coma se lle restásemos Ourense á súa superficie global. A súa poboación rolda os cinco millóns de habitantes, dos cales máis ou menos 800 000 se concentran na capital, Valencia.

Quizais o trazo sobre o que máis insistiron todos os estudosos é o da dualidade valenciana, pois, en efecto, o País Valenciano describiuse como un espazo dual en case todas as ordes: na lingüística e na cultural, na económica e na social, e mais tamén na xeográfica e na demográfica.

Toda a franxa costeira, agás no extremo sur, é catalanfalante; porén todo o interior, salvo o extremo norte, é de fala castelá. A inmensa maioría da poboación (un 90%) concéntrase nesta franxa litoral catalanófona, de xeito que malia as bisbarras interiores castelanfalantes representaren o 40% da extensión nelas só vive o 10% dos habitantes.

As linguas oficiais, segundo o Estatuto de autonomía, son o castelán e mais o valenciano. Alén diso, só esta última é recoñecida estatutariamente como a lingua propia de todo o país. E aínda que este mesmo estatuto só menciona a denominación de valenciano, tanto nos ámbitos académico e científico como no legal e no xurispudencial coñéceselle, sobre todo, coa denominación de catalán.

Respecto da Universidade de Valencia cabe resaltarmos que é unha universidade que conta con máis de cinco séculos de historia, posto que foi creada en 1499. Actualmente ten tres campus universitarios e, segundo os datos correspondentes ao curso 2006-07, conta con máis de 54 000 estudantes (concretamente 45 574 de grao e 8683 de posgrao). O cadro de persoal docente e investigador (PDI) consta de 3287 membros, mentres que o de administración e servizos (PAS) o conforman 1719 persoas. Ofrece 63 estudos oficiais de grao, 30 mestrados oficiais e 256 posgraos propios.

Un pouco de historia

Nas universidades valencianas, en xeral, e na de Valencia, en particular, ao se daren os primeiros pasos para nos dotarmos dunha estrutura democrática, houbo un amplo consenso na necesidade de lle pórmos fin á discriminación que sufría a lingua propia, o catalán, e de iniciarmos un proceso de normalización lingüística. Neste sentido, a aprobación dos Estatutos do ano 1985 constitúen un fito.

Estes estatutos declaraban a oficialidade do catalán, xunto ao castelán, e para alén diso, recoñecían como a lingua propia da universidade. Así, o artigo 6.2 establecía o seguinte: «É obxectivo fundamental da Universidade de Valencia conseguir o uso normalizado da lingua propia da Comunidade de Valenciana, isto é, o desenvolvemento de todas as funcións sociolingüísticas dunha lingua de cultura moderna».

O mesmo texto estatutario prevía xa algunhas das medidas primeiras desta política lingüística: fixaba a obrigatoriedade de denominar en catalán os departamentos, os centros, os servizos e a propia Universidade, e tamén a obriga do persoal docente e investigador de coñecer as dúas linguas oficiais, así como que «quen obtiver unha praza [de PDI] deberase someter, no seu caso, ás avaliacións do coñecemento das linguas que son oficiais na Universidade de Valencia» (artigo 167.4).

Polo que respecta ao estudantado, a Carta de dereitos e deberes dos estudantes da Universidade de Valencia de 1993, aínda en vigor, recoñécelle no artigo 31 o dereito «a elixir de entre as dúas linguas oficiais aquela en que quixer cursar os seus estudos e a recibir, por tanto, o ensino na lingua propia de Valencia».

No que ten a ver coa docencia, unha das principais medidas tomadas para estender o uso do valenciano, foi a organización das denominadas *liñas en valenciano*. Con isto, tratábase de lle garantir ao estudantado a posibilidade de se matricular en grupos onde recibirían o ensino en lingua valenciana; ora ben, malia os esforzos, en realidade este

sistema nunca se mostrou suficiente para atender a demanda lingüística dunha parte dos estudantes.

A implantación dos anteriores planos de estudos a partir do curso 1993-94 complicou aínda máis as cousas. No terreo lingüístico, a primeira consecuencia foi a inviabilidade das liñas en valenciano, xa que as materias tiñan agora varios grupos e subgrupos, unha capacidade en prazas e un idioma concreto. A configuración destes planos de estudos, cunha dispersión maior de grupos e de horarios e unha optatividade importante, dificultaba aínda máis o seguimento e a avaliación do proceso de normalización lingüística na Universidade. En definitiva, a aplicación destes planos case imposibilitaba a organización de liñas e facía máis difícil o uso do catalán na docencia.

Con todo, a Universidade de Valencia foi aprobando todo un conxunto de medidas internas encamiñadas a favorecer e promover o uso do catalán na docencia, mais todos estes acordos e medidas se aplicaron de xeito parcial e, daquela, non resultaron suficientes por eles mesmos non xa para normalizar o uso do valenciano na docencia, senón nin tan sequera para garantir os mínimos dereitos lingüísticos do alumnado. E todo iso por dous motivos principais: pola falta de confianza do profesorado na súa capacitación lingüística e mais pola falta de control na aplicación das normativas.

Novo marco xurídico

A promulgación da Lei orgánica 6/2001, do 21 de decembro, de universidades estableceu un novo marco xurídico e obrigou a todas as universidades a aprobaren uns novos estatutos. Iso abría a posibilidade de mudar tamén o marco xurídico-lingüístico das universidades. Porén, no caso da Universidade de Valencia, os novos Estatutos de 2004 manteñen as grandes liñas dos Estatutos de 1985 polo que respecta ao réxime lingüístico en todo o que mencionamos. Mudou, iso si, o nome do servizo e da comisión que até daquela se ocuparan das cuestións lingüísticas, que deixaban de ser de «normalización lingüística» para pasaren a ser de «política lingüística». Entendemos que se expresaba así unha vontade de cambio e de avance neste ámbito porque se subliñaba explicitamente que se quería pór en marcha unha actuación transversal do máis alto nivel: unha «política lingüística», tal como hai, por citarmos dous exemplos, unha «política científica» ou «de persoal».

Amais disto, e como cambios significativos, en relación aos anteriores estatutos, introducíanse diferentes medidas:

- a) A obriga de coñecer as linguas oficiais da Universidade esténdese tamén ao persoal de administración e servizos (para o persoal docente e investigador xa se prevía nos Estatutos de 1985).
- b) Establécese a posibilidade de que na relación de postos de traballo, tanto do PAS como do PDI, figure a esixencia do requisito lingüístico.
- c) Prevese que no acceso a prazas de PDI pertencentes a áreas de coñecemento que non satisfagan as previsións relativas á docencia en valenciano establecidas na oferta do curso académico, e nomeadamente nos concursos de contratación, o Consello de Goberno acordará a inclusión da esixencia da capacitación lingüística pertinente.
- d) Fíxase a esixencia da aprobación dun plano de incremento da docencia en valenciano.
- e) Prevese a elaboración dun regulamento de usos lingüísticos.

Todas estas medidas, fixadas nos Estatutos, cremos que son medidas necesarias que poden contribuír a aumentar o uso da lingua propia en todos os ámbitos da vida universitaria, e sobre todo na docencia. Desgraciadamente, ningunha destas medidas se fixo efectiva aínda, a pesar de que xa hai máis de catro anos que se aprobaron estes estatutos.

Desde hai tempo, por outra banda, o Consello de Dirección ten na súa mesa unha proposta de regulamento de usos lingüísticos elaborada polo Servizo de Política Lingüística, mais de momento aínda non se comezou nin sequera a súa toma en consideración nos órganos competentes da universidade (Comisión de Política Lingüística, Comisión de Estatutos e Consello de Goberno).

Polo que respecta a outras medidas normativas, e especialmente a aquelas que van dirixidas á docencia, hai que resaltar que, desde hai anos, na aprobación anual dos criterios para a elaboración da oferta dos estudos de grao de cada curso académico se recollen unhas normas específicas relativas á docencia en catalán. O acordo para o actual curso é o 14/2008, do Consello de Goberno, do 30 de xaneiro de 2008 que establece o seguinte:

Alínea 2. Docencia en valenciano

Na oferta de curso académico, sempre que dunha materia (troncal, obrigatoria ou optativa) se ofrecer máis dun grupo nunha mesma titulación, cando menos unha deberá ser en valenciano, mais mantendo a proporción establecida segundo o número de grupos ofrecidos.

Cando dunha materia houber un só grupo e este non se ofrezca en valenciano, mais haxa outras titulacións onde se impartan outros grupos da mesma materia, débese facilitar que o estudantado poida matricularse nos grupos en valenciano ofrecidos nestas outras titulacións.

Cando houber un só grupo na titulación, este ofrecerase na lingua que determine a CAT [Comisión Académica de Títulos]. Porén, para o curso 08-09 débese ofrecer en valenciano cando menos unha cuarta parte da docencia impartida.

As comisións académicas dos títulos e os departamentos deben garantir que a docencia sexa impartida na lingua que establece a OCA [Oferta de Curso Académico].

Aínda que na realidade este acordo non se cumpriu totalmente, si que tivo un impacto positivo, xa que permite que cando se aproban os programas de ordenación docente (POD), é dicir, no momento da asignación de grupos a cada docente, poida comprobarse se realmente se seguiron os criterios fixados polo Consello de Goberno. E iso é así porque cando se aproba o POD, a lingua en que se imparte cada materia é un dos ítems obrigatorios que hai que reflectir.

Medidas concretas de promoción

Á parte das medidas normativas, o Servizo de Política Lingüística ofrece un amplo catálogo de servizos e actividades de promoción do catalán. Aos xa tradicionais de cursos de lingua e asesoramento lingüístico e terminolóxico, fóronselles sumando outras iniciativas.

Desde hai algún tempo, dispomos de catro centros de autoprendizaxe, un por cada campus e outro máis na Escola de Maxisterio. Así mesmo, nun deles introducimos a novidade de incorporarmos material didáctico de todo tipo, non só para aprender catalán, senón tamén inglés. A idea é irmos ofrecendo tamén este servizo nos outros centros. Deste xeito, pretendemos que na Universidade de Valencia a asunción do necesario multilingüismo se faga desde a perspectiva da lingua propia e da man do catalán, non a custa do catalán.

Canto á extensión do uso tanto na docencia como na investigación, puxéronse en marcha varias iniciativas, por exemplo, rematouse unha colección completa de vocabularios especializados de dereito (14 en total). É unha iniciativa conxunta do noso servizo e a Facultade de Dereito, que permitiu que participasen na confección dos

vocabularios profesorado de todas as materias, mentres que os nosos técnicos da Área de Terminoloxía se encargaron da súa revisión terminolóxica. Alén diso, con todo este material, e en colaboración coa Universidade de Barcelona, estase a elaborar un vocabulario xeral de dereito que conterà ao redor de 6000 termos.

Para facermos máis áxil a publicación de material docente, as bolsas para a elaboración de manuais universitarios transformáronse nunha convocatoria anual de incentivos para preparar material docente. O proceso de elaboración e edición dun manual era moi longo e custoso (algúns alongábanse varios anos por mor dos labores de elaboración, corrección e edición). Agora, o proceso é moito máis rápido e sinxelo e a convocatoria de incentivos está aberta todo o ano. A axuda é dupla: económica, por unha parte, de até 2000 euros; e de corrección lingüística, pola outra. Unha vez que se corrixe, a publicación do material é en liña: tanto no web do noso servizo como na aula virtual da Universidade, a que ten acceso todo o estudantado que está matriculado na materia. Deste xeito, abarátanse os custos e axilízase a publicación, en sentido amplo, de material en catalán, tanto para o estudantado como para todo aquel que o quixer consultar.

O ano pasado puxemos en marcha por vez primeira unha campaña de mellora da calidade da lingua para o PDI e o PAS, mediante a difusión dun DVD titulado *Tenim paraula* que contiña 90 capítulos cos erros máis frecuentes e as súas solucións. Este ano continuaremos a experiencia cun CD de pronunciación (*Fonet, pratiques de fonètica*).

Polo que atinxe ao estudantado, lanzamos tamén diferentes iniciativas. Elaboramos un CD en dez linguas diferentes para lle explicar ao estudantado estranxeiro cal é a realidade lingüística da nosa universidade. Nel hai experiencias contadas por estudantado nativo destas dez linguas (inglés, francés, italiano, alemán, holandés, ruso, polaco etc.) en que animan os novos estudantes a aprenderen o catalán a partir das súas vivencias na Universidade de Valencia.

Continuamos incentivando, formando e dinamizando o voluntariado lingüístico universitario. Desde que o iniciamos hai 12 anos, máis de 1200 estudantes pasaron por este programa, e só no que levamos deste curso 2008-09 inscribíronse 245 novas persoas voluntarias que colaboran nas diferentes campañas que organiza o noso servizo. Ademais, e desde o curso 1996-97, todos os anos, e coincidindo coa matrícula,ponse en marcha unha campaña dirixida ao estudantado para que escolla a docencia en valenciano na súa carreira. Este ano, e como novidade, non só organizamos a tradicional campaña, senón que previamente, entre febreiro e maio, estudantes pertencentes ao

noso voluntariado lingüístico visitaron numerosos centros de bacharelato (96 en concreto) e explicáronlle ao alumnado de 2.º as vantaxes que ten estudar en catalán na universidade.

Extensión do uso na sociedade

Para alén de todas estas actuacións dentro da Universidade, considerando a situación sociolingüística do País Valenciano e a nula actividade, ou máis ben a contraplanificación lingüística, do Goberno valenciano, na Universidade de Valencia, conxuntamente coas outras universidades públicas valencianas, acometemos tamén tarefas de extensión do uso da lingua, máis alá de entre o persoal da comunidade universitaria, entre a propia sociedade en xeral.

Estamos a organizar xa, por quinto ano consecutivo, un ciclo de cinema en valenciano (tanto dobrado como subtulado) con películas de actualidade. Trátase de lles ofrecer a todos os membros das nosas comunidades universitarias, e tamén ao público en xeral, cinema de actualidade e de calidade, e programado en salas comerciais de proxección. A idea é que o público comprobe por si mesmo que o bo cinema o pode ver tamén dun xeito normal en catalán e nas salas habituais. Teñamos en conta, así mesmo, que o cinema non só se proxecta nas grandes cidades (Valencia, Alacant e Castelló), senón tamén noutras cidades medias onde teñen campus as universidades públicas valencianas (Alcoi, Gandía e Ontinyent).

Tamén, e no mesmo sentido, colaboramos, por cuarto ano consecutivo co Festival de Cinema Inquiet, que organiza o concello de Picassent, e que é o único festival para a promoción da creación audiovisual en todas as súas variedades que se fai en catalán no País Valenciano.

Á súa vez, o curso pasado (2007-08), e co mesmo obxectivo que cos ciclos de cinema, é dicir, cubrimos a falta de iniciativa da Generalitat Valenciana, organizamos, en colaboración coa Universidade Politécnica de Valencia, un ciclo de música titulado *Música en valencià*. Trátase dun proxecto para fomentarmos a música e a cultura en catalán na cidade de Valencia, e mais tamén para dinamizarmos a vida extraacadémica dos estudantes universitarios (e do público en xeral) e a oferta cultural da nosa cidade.

Os concertos prográmanse nunha sala habitual de concertos e neles participan dous grupos de todo o ámbito lingüístico catalán. O esquema do concerto é o dun grupo máis ou menos consagrado e un grupo novo. Deste xeito, para alén de promovermos

a música en catalán, tamén damos a coñecer os novos grupos que están a principiar. O curso pasado demos seis concertos e no curso que agora encetamos temos previsto programar outros tantos.

Propostas de futuro

Desde a oficialización do valenciano, tanto mediante o Estatuto de autonomía e a Lei de uso e ensino do valenciano (LUEV) como os propios estatutos universitarios, as universidades –os seus órganos de goberno– dedicaron gran parte do esforzo en prepararen o seu funcionariado, tanto o PDI como o PAS, para que puidese desenvolver as súas tarefas nesta lingua. Esta política baseouse, ademais, case sempre na voluntariedade da reciclaxe e da formación, e condicionouse, tamén, á voluntariedade de exercer en catalán o seu traballo, ben sexa a docencia, ben a investigación, ben a administración. A preocupación polo estudantado limitouse, as máis das veces, a lle ofrecer algúns grupos da súa carreira en valenciano e, en determinados casos, a lle posibilitar a asistencia a cursos de formación de lingua.

É así que o panorama lingüístico das universidades valencianas mudou ben pouco nestes anos e continúanse a aplicar as mesmas políticas lingüísticas desde hai moito tempo. Cómpre, por tanto, que as universidades se formulen novos retos e novas perspectivas de futuro, moi especialmente aqueles que teñan incidencia directa na formación e na preparación en catalán dos e das estudantes que, co tempo e en definitiva, serán os futuros profesionais.

Algunhas das propostas que cómpre aplicarmos son estas:

1. Elaboración de planos de actuación de ano académico, coa definición clara duns obxectivos específicos que cumprir. Paralelamente, débese facer un seguimento exhaustivo do que se alcanzou e o grao de satisfacción das persoas implicadas. Complementariamente, téñense que abordar tamén os aspectos que non se conseguiron alcanzar, xunto coa análise das causas e coas propostas de correccións que se teñan que introducir para os poder levar a cabo.

2. Hai que aprobar e pór en marcha un regulamento de usos lingüísticos que regule, defina e garanta con claridade o uso da lingua propia e, no seu caso, o das outras linguas oficiais e non-oficiais en todos os ámbitos universitarios. Lembremos que este é un mandato dos Estatutos que aínda está por executar.

3. Outro dos mandatos estatutarios pendente de aprobar é un plano de incremento da docencia en valenciano. Hai que definir as medidas que deben mellorar a oferta lingüística en valenciano, que deben ter unha incidencia directa tanto nos departamentos como no profesorado, nos decanatos e nas direccións dos centros, para que todo o persoal e todos os órganos implicados na docencia o estean tamén na docencia en valenciano.

Quizais neste sentido poderíase estudar a aplicación dun coeficiente de bonificación (en financiamento ou noutras vantaxes) para os departamentos, ligado ao cumprimento da docencia e da investigación en catalán e, asemade, tamén á satisfacción da demanda de docencia que formulou o estudantado.

4. Sen dúbida, un instrumento que hai que ter en conta, tanto no regulamento de usos lingüísticos como no plano de incremento da docencia en valenciano, é a aplicación e a implantación definitiva do requisito lingüístico para todo o persoal que traballa na Universidade de Valencia, quer o PDI, quer o PAS, e tanto se for contratado como se for funcionario.

Polo que respecta ao PDI, está claro que dificilmente se poderá atender o dereito do estudantado a recibir a docencia na lingua propia de non se lle esixir ao profesorado o deber correlativo da competencia lingüística.

Polo que respecta ao PAS, a Universidade debe determinar sen máis dilacións os perfís lingüísticos de todos os postos de traballo. As convocatorias de oposicións, concursos e ofertas de emprego deben prever o requisito lingüístico previo. Así mesmo, para o persoal –funcionario ou fixo–, de acordo co perfil lingüístico asignado na relación de postos de traballo, débese completar, se for o caso, a reciclaxe ou formación lingüísticas, co fin de que o descoñecemento non poida ser escusa para o catalán se usar con normalidade nas comunicacións administrativas orais e escritas.

5. En correlación á oferta de docencia en valenciano, hai que prever mecanismos concretos de comprobación que aseguren que se cumpren tanto os criterios da oferta de curso académico (OCA) como os programas de ordenación docente (POD), para que ningún estudante vexa frustrado o seu dereito a estudar na lingua propia da Universidade.

6. Outro dos instrumentos fundamentais para podermos facer unha boa planificación lingüística pasa por coñecermos cales son os recursos de que se dispón e cales os ámbitos deficitarios onde hai que actuar. Nunha institución como a universidade,

dedicada basicamente ao ensino e á investigación, os recursos humanos son a peza clave. Por iso, cómpre sabermos cales son os coñecementos lingüísticos que ten cada membro dos cadros de persoal docente e de servizos. Só así poderemos saber de que dispomos e que nos falta e, en consecuencia, tomarmos as medidas necesarias e actuarmos de xeito racional na definición das accións de política lingüística.

7. Respecto do estudantado, quizais habería que incidir nun aspecto importante de cara á inserción no mercado laboral unha vez finalizado o paso deste pola universidade: a capacitación lingüística do estudante mentres cursa a súa titulación. Hai que prever, daquela, a posibilidade de que en todas as titulacións se puidesen cursar as materias e os créditos necesarios (especialmente créditos específicos do que poderíamos denominar catalán instrumental) para poder obter a capacitación lingüística ao mesmo tempo que se cursan os estudos correspondentes. Deste xeito, o estudantado xa graduado podería acreditar os seus coñecementos lingüísticos tanto para traballar nas administracións públicas como nas empresas privadas.

En resumo, ou se asumen medidas valentes de política lingüística, en especial respecto ao persoal, ou será moi difícil conseguir unha normalidade lingüística. As medidas de promoción axudan, sen dúbida, mais as de acción, as que transforman as condicións de uso e establecen o respecto e a igualdade, son as que resultan.